

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.04>**Добровольська В.В.***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»***Ляховецький О.О.***аспірант кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сучасний етап господарювання, як в світі, так й в Україні тісно пов'язаний із комерційно-цифровими процесами, які опосередковуються відповідними господарськими правовідносинами. Тобто, відбувається їх трансформація, перехід в іншу форму, зручну та оперативну для здійснення чисельних різноманітних господарських операцій, різноманітного характеру, будь то майнового, немайнового чи фінансово-розрахункового. Цифрова трансформація господарських правовідносин – це процес впровадження цифрових технологій та інновацій для поліпшення та оптимізації взаємодії між суб'єктами господарських відносин, забезпечення більшої ефективності та ефективності управління бізнесом та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Цифрова трансформація включає в себе впровадження та використання таких технологій, як штучний інтелект, блокчейн, аналітику даних та інші цифрові інструменти, які саме й допомагають автоматизувати господарські операції (процеси), збільшити продуктивність та знизити витрати, а також роблять бізнес більш гнучким і готовим до швидких змін та зручного практичного застосування (реалізації).

В останні роки сучасні технології стали важливою частиною повсякденного життя людей та економічної сфери.

Як слушно зазначає Н. Левицька, саме «цифровізація спричинила зміну в свідомо-

сті людини, її сприйняття реальності поза цифровим або інформаційним простором. Найважливішими факторами господарської діяльності та підприємництва стають цифрові технології та послуги...» [1].

Штучний інтелект (надалі – ШІ) є галуззю комп'ютерних наук, що спеціалізується на створенні систем, які здатні виконувати завдання, які зазвичай вимагають інтелектуальних здібностей людини. Розробка ШІ спрямована на створення програм та алгоритмів, які можуть аналізувати дані, навчатися, приймати рішення та взаємодіяти з людьми. ШІ охоплює різні підходи, такі як машинне навчання, нейронні мережі, еволюційне моделювання, обробка природної мови, і може бути використаний в різних галузях, включаючи медицину, фінанси, автоматизацію виробництва, транспорт, робототехніку, мовленнєві інтерфейси та багато інших.

Для успішної діяльності суб'єктам господарювання необхідно прогнозувати та аналізувати ринок, проте, через великий обсяг даних виявлення закономірностей стає важчим завданням. У цьому допомагає ШІ – завдяки його навчальним можливостям, він може аналізувати великі обсяги інформації та надавати якісні прогнози, використовуючи аналітику.

Правові аспекти використання цифрових технологій та штучного інтелекту щодо сфери господарювання були предметом розгляду

в працях таких науковців, як: О. Баранов, О. Вінник, С. Дзюба, К. Єфремова, С. Коляденко, І. Клименко, О. Кравцова Н. Левицька, В. Ляшенко, А. Семенченко та інших. Проте положення щодо використання штучного інтелекту саме у господарських правовідносинах залишилися невирішеними та малодослідженими.

Метою статті є надання аналітично-змістовної характеристики порядку та умов використання цифрових технологій та штучного інтелекту у господарських правовідносинах.

В епоху загальної світової цифровізації економічних процесів важливим є нормативне регулювання господарських правовідносин як відносин, які є практичним виразом будь-якої господарської діяльності. Так, О. Вінник зазначає, що «використання цифрових технологій всупереч інтересам суспільства та/або з порушенням прав та законних інтересів окремих осіб загрожує як громадянському суспільству, так і цифровій економіці» [2, с. 212]. Міністр цифрової трансформації М. Федоров зазначив, що «ефективно трансформувати державу на всіх рівнях вдається завдяки ефективній організаційній структурі. Цифрова трансформація нашої країни – це в першу чергу зручність для громадян. Це антикорупція. Це можливість забезпечити рівний доступ для всіх українців до ресурсів. Це також зміни, спрощення, перетворення і часто ліквідація певних галузей та напрямків. Тому важливо побудувати ефективний менеджмент на рівні всієї держави. Коли ми це виконаємо, ми отримаємо державу, як зручний сервіс» [3].

ШІ є самостійним чинником цифровізації економічних процесів та впроваджується з метою покращення ефективності бізнес-процесів та оптимізації функціонування підприємств. Суб'єкти господарювання використовують ШІ для створення віртуальних помічників або співрозмовників для клієнтів – чат-ботів, адже саме ці рішення розробляються з метою виконання стандартних господарських операцій. У сфері управління

даними ШІ дозволяє контролювати господарські правовідносини, тобто технології ШІ можуть слідкувати за станом обладнання, процесом виробництва, розрахунковими операціями, знижуючи ризики помилок, пошкоджень чи раптових поломок. На думку О. Кравцової, «є три основні сфери, де алгоритми штучного інтелекту застосовуватимуться найактивніше саме в Україні. Перша – держава, яка формує політики та пріоритети, державні замовлення, залучення інвестицій та фінансування проєктів. Наприклад, використання систем штучного інтелекту в публічних сервісах, формування політики відкритих даних, розробка програм підтримки стартапів та залучення їх до GOVTech-діяльності. Другою сферою є бізнес, який завдяки гнучкості, якісному менеджменту і високій швидкості впровадження може розбудовувати машинне навчання, IoT, AR/VR, робототехніку. Третя сфера – державно-приватне партнерство, яке експерти вважають найбільш оптимальним варіантом формування нової індустрії. Тут йдеться про розвиток штучного інтелекту для освоєння космічного простору, смарт-міста, нової енергетики і транспорту» [4]. Тобто будь-яка сфера господарювання та господарські правовідносини використовують чисельні інструменти ШІ.

Правове забезпечення ШІ відображаються у нормах сучасного європейського законодавства, так, нещодавно Європарламентом було ухвалено Резолюцію 2015/2103(INL) «Норми цивільного права про робототехніку» [5]. У ньому пропонується закріпити правові основи використання штучного інтелекту та впровадження загальноєвропейської системи реєстрації «розумних» машин. Резолюція наголошує на недосконалому сучасному правовому регулюванні штучного інтелекту, зокрема у сфері договірних відносин та відшкодування завданої шкоди. Визначено, що до заподіяної штучним інтелектом шкоди застосовуються правові норми про відповідальність за якість і безпеку товарів, згідно з якими виробник несе відповідальність за будь-які несправності, та

користувач продукту – за поведінку, яка спричинила за виникнення шкоди. Європейський Союз планує підтримати розробку горизонтального, нейтрального з точки зору технологій підходу до прав інтелектуальної власності, що діють в галузях, де потенційно можуть бути впроваджені технології робототехніки. Для вітчизняної економіки зазначене є вельми доцільним через потенційні можливості розвитку галузей, пов'язаних з робототехнікою. Це сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних компаній на міжнародному ринку та загалом сприятиме економічному зростанню країни. Крім того, це дозволить забезпечити відповідність українського законодавства нормам європейського права, що є важливим кроком у процесі інтеграції України до європейського співтовариства.

У тому випадку, якщо «штучний інтелект отримає статус суб'єкта права, можна буде говорити про виникнення нових сфер юстиції. Окрім традиційної юстиції, з'являться щонайменше два нові види, а саме «змішана юстиція» та «юстиція штучного інтелекту». До змішаної юстиції науковці відносять форми вирішення правових спорів між фізичними, юридичними особами, суспільством та роботами. Тоді як до юстиції штучного інтелекту планують відносити форми вирішення правових спорів безпосередньо між роботами. Також функціонування такої системи юстиції буде забезпечувати протидію роботам, які представляють загрозу для соціального розвитку та стабільності суспільних відносин» [6, с. 104]. Саме «використання штучного інтелекту також має певні недоліки, такі як підвищення ризику шахрайства. Що стосується настання відповідальності штучного інтелекту, який наділений певною правосуб'єктністю, то у такому випадку повинні застосовуватися такі ж види юридичної відповідальності, як і щодо громадян суб'єктів відповідальності. Максимальною санкцією може бути повне припинення діяльності відповідного штучного інтелекту» [7, с. 152].

Так, Мінцифри пропонує дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні. Вона допоможе українським компаніям підготуватися до ухвалення закону, який запровадить використання ШІ в Україні, а громадянам – навчитися захищати себе від ризиків ШІ. Саме «формування культури саморегуляції бізнесу планується кількома шляхами. Зокрема, підписанням добровільних кодексів поведінки, які свідчитимуть про етичність використання ШІ компаніями. Ще один інструмент – Біла книга, що ознайомить бізнес із підходом, термінами та етапами впровадження регулювання. Також планується публікація рекомендацій – загальних і секторальних, щоб дати відповідь на запитання, що і як потрібно робити, щоб підготуватися до ухвалення закону» [8].

У літературі надається аналіз переваг застосування ШІ у господарських правовідносинах, зокрема, «у фінансовій галузі цифрові технології допомагають знижувати витрати, мінімізувати ризики та забезпечують можливість прогнозування. У роздрібній торгівлі ШІ впроваджують для оптимізації логістики, зниження витрат, поліпшення обслуговування клієнтів та аналізу попиту. Інноваційні рішення допомагають покращити якість продукції та прискорити темпи виробництва.

Розвиток принципів цифрового суспільства стимулює вдосконалення способів і методів взаємодії в рамках соціально-економічних відносин. Застосування інформаційних технологій дозволяє розширювати комунікаційні процеси, змінює склад і статус їх учасників, принципи просторової взаємодії шляхом мережевого спілкування, підвищує децентралізацію прийняття управлінських рішень в державному і приватному секторі» [9]. Як слушно зауважує К. Єфремова, «ШІ стосується всіх без винятку сфер діяльності, в тому числі й тих, які вже не один рік прогресують за рахунок інновацій: транспортних і логістичних систем, страхових і фінансових послуг, енергетики та робототехніки на виробництві» [10, с. 145].

О. Кравцова зазначає, що є «три основні сфери, де алгоритми ШІ застосовуватимуться найактивніше саме в Україні. Перша – держава, яка формує політику та пріоритети, державні замовлення, залучення інвестицій та фінансування проєктів. Другою сферою є бізнес, який завдяки гнучкості, якісному менеджменту і високій швидкості впровадження може розбудовувати машинне навчання, IoT, AR/VR, робототехніку. Третя сфера – державно-приватне партнерство, яке експерти вважають найбільш оптимальним варіантом формування нової індустрії. Тут мова йде про розвиток ШІ для освоєння космічного простору, смарт-міста, нової енергетики і транспорту» [11]. Тобто, саме зазначені сфери є вельми актуальними у період воєнної економіки та потребують швидкого відновлення та нормального функціонування. Енергетика та транспорт виступають ключовими сегментами інфраструктури, які надають життєво важливі послуги для розвитку економіки. Для їх відновлення та підвищення ефективності сучасні суспільства використовують ШІ.

ШІ впроваджується у вигляді автоматизованих систем керування енергетичними мережами, що дозволяє точно регулювати виробництво та розподіл електроенергії, зменшуючи втрати та оптимізуючи роботу енергосистем. У транспорті ШІ використовується для розвитку автономних транспортних засобів, що забезпечує безпеку руху та ефективність транспортних потоків.

Крім того, аналіз даних за допомогою штучного інтелекту дозволяє прогнозувати попит на енергію та розробляти стратегії для підтримки сталих джерел енергії. Це сприяє переходу до екологічно чистих джерел енергії та зменшенню впливу на навколишнє середовище.

Отже, використання ШІ у сферах енергетики та транспорту відкриває нові можливості для сталого розвитку та забезпечення ефективності цих стратегічних галузей господарювання.

ШІ може допомогти у вирішенні складних проблем, які опосередковано або напряду

впливають на господарські правовідносини, покращити ефективність роботи та зменшити помилки, які можуть виникнути через людський фактор. Серед корисних практичних прикладів із використанням ШІ є:

- роботи-юристи в патентному праві. Одним з найбільш цікавих застосувань ШІ є роботи-юристи. Вони можуть швидко і точно аналізувати патентні документи, знаходити порушення прав інтелектуальної власності, генерувати позови та складати процесуальні документи. Це значно покращує ефективність роботи юристів та зменшує час, необхідний для обробки великої кількості документів;

- ШІ у фінансовому аналізі та прогнозуванні. ШІ також активно використовується у фінансовому аналізі та прогнозуванні. Великі обсяги даних, таких як ціни акцій, новини, економічні показники, можуть бути аналізовані за допомогою ШІ для виведення корисних висновків для інвесторів та фінансових установ. Це дозволяє приймати обґрунтовані рішення та покращує точність прогнозування;

- електронні агенти та чат-боти для обслуговування клієнтів. Використання електронних агентів та чат-ботів для обслуговування клієнтів – це ще один спосіб застосування ШІ. Вони можуть спілкуватися з людьми на природному мовленні, вирішувати їх проблеми, надавати інформацію та поради. Це значно покращує якість обслуговування клієнтами та забезпечує багаторазове збереження часу.

Існуючі на сьогодні види господарської діяльності перебувають на різних етапах перетворень, обумовлених розвитком цифрових технологій, ступінь опанування яких суспільством свідчить про фундаментальне зрушення та поглиблення процесів цифрової трансформації.

Наступним важливим питанням, яке потребує висвітлення, є технологія блокчейн, яка відкриває нові можливості в господарських правовідносинах та вже відіграє значну роль у функціонуванні різних секторів економіки. В Україні законодавство щодо використання блокчейну в господарських правовідноси-

нах знаходиться в процесі розробки, адже Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX ще і досі не набрав чинності [12]. Саме він повинен визначити правовий статус віртуальних активів і регулювати відносини, пов'язані з їх використанням та передбачати, що, наприклад, блокчейн може використовуватися для зберігання та передачі даних про віртуальні активи.

На думку вчених, «blockchain – це «ланцюг із блоків». В цій схемі блок представляє собою набір транзакцій, які були зафіксовані у розподіленому реєстрі. У кожному блоці містяться всі дані, що стосуються конкретної транзакції, включаючи ідентифікатори відправника та отримувача, час та суму переказу. Ланцюг складається з неперервної послідовності блоків, що дозволяє всім зацікавленим особам прослідкувати повну історію транзакцій певного активу від його створення до поточного моменту. Перспективні аспекти використання блокчейну:

1) забезпечує безпечну та незмінну реєстрацію транзакцій, яка не може бути змінена або видалена без відповідного консенсусу;

2) може бути використаний для створення надійної системи ідентифікації та автентифікації;

3) може служити основою для системи управління доказами, де всі етапи обробки та передачі доказів фіксуються у блоках;

4) може допомогти виявити шахрайство та злочини через відстеження фінансових транзакцій та обміну інформацією» [13].

Очікується, що блокчейн буде продовжувати розвиватися і в майбутньому матиме ще більший вплив на господарські правовідносини, адже провідною перевагою блокчейну для господарських правовідносин є підвищення ефективності та автоматизація чисельних процесів, які в даний час виконуються вручну. Наприклад, блокчейн можна використовувати для автоматизації процесу оформлення контрактів, платежів та відстеження поставок, що може призвести до значної економії часу та коштів для підприємств.

Блокчейн також може підвищити прозорість і безпеку господарських правовідносин, тому що є децентралізованою системою, що означає, що всі транзакції зберігаються у відкритому реєстрі. Це дозволяє будь-кому перевірити історію транзакцій, що може допомогти запобігти шахрайству та зловживанню. Це безпечна система, оскільки дані, які зберігаються в ній, захищені криптографією. Це означає, що дані не можуть бути змінені або знищені без відома всіх учасників мережі.

Підсумовуючи, можна зазначити, що використання інструментів цифрової трансформації змінює господарські правовідносини, роблячи їх більш ефективними, безпечними та прозорими. Саме ці технології відкривають нові можливості та вимагають вдосконалення правового регулювання для забезпечення стійкого та успішного розвитку всієї сфери господарювання.

Перспективною є ідея розробки господарського нормативно-правового регулювання створення віртуальних помічників (співрозмовників з клієнтами) для суб'єктів господарювання за допомогою штучного інтелекту, у зв'язку із чим вважається за доцільне внесення змін до ГК України, які будуть регламентувати використання віртуальних помічників, а саме – додати:

Стаття 58². Віртуальні помічники суб'єктів господарювання

1. Суб'єкти господарювання мають право створювати та використовувати віртуальних помічників (співрозмовників з клієнтами) за допомогою штучного інтелекту для автоматизації своєї діяльності, які повинні бути розроблені та використовуватися відповідно до вимог законодавства про захист персональних даних, етичних норм, норм безпеки, тощо.

2. Суб'єкти господарювання повинні забезпечити, що віртуальні помічники не порушують права та свободи клієнтів, включаючи право на захист персональних даних.

3. У разі порушення цих вимог, суб'єкти господарювання можуть бути притягнуті до відповідальності відповідно до законодавства України.

Анотація

Статтю присвячено висвітленню актуальної на сьогодні проблеми впровадження штучного інтелекту у сферу господарських правовідносин. Штучний інтелект є однією з найбільш обговорюваних інноваційних технологій в наш час, який впливає на різні сфери життя, включаючи господарські правовідносини. Завдяки своїй здатності аналізувати великі обсяги даних, швидко приймати рішення та автоматизувати процеси, штучний інтелект стає важливим інструментом в господарських правовідносинах.

Використання штучного інтелекту може стати при нагоді у створенні та верифікації електронних договорів, а також для вирішення спорів завдяки можливості аналізувати правові документи та вирішувати суперечки на основі раніше встановлених правил та законів.

Для забезпечення безпеки при використанні штучного інтелекту в господарських правовідносинах необхідно відповідне правове регулювання, а саме нормативні акти та міжнародні стандарти, які визначає права та обов'язки суб'єктів господарювання, які використовують штучний інтелект.

Штучний інтелект може бути корисним у господарському праві на декількох рівнях, наприклад, алгоритми штучного інтелекту можуть допомогти у прийнятті рішень, аналізуючи великі обсяги даних та виявляючи закономірності, які можуть бути непомітними для людини. Це може бути особливо корисно при оцінці ризиків, прогнозуванні тенденцій та плануванні стратегій.

Використання штучного інтелекту в господарських правовідносинах – це перспективний напрямок, який може принести значну користь. Однак це також ставить певний перелік питань, які пов'язані з необхідністю регулювання цього сектора та визначення правового статусу штучного інтелекту у сфері господарських правовідносин.

Ключові слова: господарські правовідносини, штучний інтелект, цифрова економіка, блокчейн, нові технології, діджиталізація, цифрова трансформація.

Dobrovolska V.V., Liakhovetskyi O.O. Artificial intelligence as an object of economic legal relations

Summary

The article is devoted to highlighting the currently relevant problem of introducing artificial intelligence into the field of economic legal relations. Artificial intelligence is one of the most discussed innovative technologies in our time, which affects various areas of life, including economic legal relations. Thanks to its ability to analyze large volumes of data, make quick decisions and automate processes, artificial intelligence is becoming an important tool in business legal relations.

The use of artificial intelligence can be useful in the creation and verification of electronic contracts, as well as in dispute resolution, thanks to the ability to analyze legal documents and resolve disputes based on previously established rules and laws.

To ensure safety when using artificial intelligence in business legal relations, appropriate legal regulation is necessary, namely normative acts and international standards that determine the rights and obligations of business entities that use artificial intelligence.

Artificial intelligence can be useful in business law on several levels, for example, AI algorithms can assist in decision-making by analyzing large volumes of data and identifying patterns that may be invisible to humans. This can be particularly useful in risk assessment, trend forecasting and strategy planning.

The use of artificial intelligence in economic legal relations is a promising direction that can bring significant benefits. However, it also raises a certain list of questions related to the need to regulate this sector and determine the legal status of artificial intelligence in the field of economic relations.

Key words: economic legal relations, artificial intelligence, digital economy, blockchain, new technologies, digitization, digital transformation.

Список використаних джерел:

1. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 165–169.
2. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 210 с.
3. Рівненська обласна державна адміністрація. Цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/cifrovizaciya-se-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi> (дата звернення: 25.10.2023).
4. Кравцова О. Вперед у майбутнє: чому уряд повинен звернути увагу на штучний інтелект. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/09/4/651230/> (дата звернення: 25.08.2023).
5. Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html (дата звернення: 25.08.2023).
6. Карчевський М. В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 99–108.
7. Токарева К. С. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 3 (60). С. 148–153.
8. Штучний інтелект: готуємось до масового застосування і в Україні. 14.10.2023. URL: <https://news.dtk.ua/state/entrepreneurship/86487-stucnii-intelekt-gotujemos-do-masovogo-zastosuvannia-i-v-ukrayini> (дата звернення: 25.10.2023).
9. Скорик О. О., Рябоконт Н. П. Цифрова трансформація моделі публічного управління: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1704>
10. Єфремова К. В. Правове регулювання штучного інтелекту в епоху цифрової економіки. *Приватне право і підприємництво : збірник наукових праць*. 2020. Вип. 20. С. 142–147.
11. Кравцова О. Вперед у майбутнє: чому уряд повинен звернути увагу на штучний інтелект. *Економічна правда*. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/09/4/651230/> (дата звернення: 25.08.2023).
12. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
13. Храпенко О. О., Меденцев А. М. Використання штучного інтелекту у роботі судових, правоохоронних органів та адвокатури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv> (дата звернення: 25.10.2023).